



ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД

НАУЧНА ТРИБИНА

октобар – децембар 2021.

п р о г р а м

Предавања се одржавају
у Кнез Михаиловој 36, на првом спрату, сала 102
са почетком у 12.00 часова

тел. 011/2181-589, 2638-418 e-mail: istorinst@iib.ac.rs www.iib.ac.rs

7. октобар 2021.**Драгић ЖИВОИНОВИЋ
ΣΕΡΒΟΚΡΑΤΙΑ НА СВЕТОЈ ГОРИ АТОНСКОЈ:
ПРИМЕР ПРОТА ДОРОТЕЈА**

За српску владавину над Светом Гором која је потрајала нешто више од четврт столећа, од јесени 1345. до јесени 1371. године, у савременим грчким изворима употребљава се неологизам *σερβοκρατία* („србовлада“). У том периоду не само да је атонска монашка заједница прихватила врховну политичку власт српских владара (цара Душана, цара Уроша, царице Јелене, деспота Јована Угљеше), већ су најмање тројица братственика Хиландара (Антоније током 1348. године, Доротеј између 1356. и 1366. године, Сава до 1371. године), по први пут у светогорској историји, обављала одговорну дужност прота, тј. старешине анахоретске републике. Документи на грчком језику називају Србе на челу атонског протата „србопротима“ (*σερβοπρωτοι*). Другопоменути међу њима, Доротеј, био је неко време и хиландарски игуман (око 1355–1360), а својим делањем оставио је траг, како у српској, тако и у широј заједници монаха Свете Горе. Међу истраживачима светогорске прошлости вођена је столетна расправа око тога да ли су старешина српске монашке обитељи и први човек савеза атонских општежића иста особа. Недавно су понуђени, чини се, убедљиви одговори у прилог тези о њиховој идентичности, те је омогућено да се, на темељу релативно бројног документарног материјала из светогорских архива (акти из манастира Ватопеда, Дионисијата, Дохијара, Зографа, Кастамонита, Пантократора, Светог Пантелејмона, Светог Павла, Хиландара), целовито прикаже активност личности која је у осетљивом историјском раздобљу симултано водила две институције, које су, иако делови исте органске целине, могле бити и антагонистички настројене једна наспрам друге. Добра илустрација неспоразума и неслагања између Срба и Грка, јесте и епизода када је Доротеј свом претходнику Теодосију из Алипијског манастира, који је у два наврата био на функцији прота, одузео келију у близини Кареје. Изворник из јануара 1375. године, из времена када је српски монах већ био покојник, а и сама „србовлада“ ствар прошлости, бележи да се, ипак, читава ситуација релативно срећно разрешила, будући да је Доротеј, увидевши какву неправду чини, понудио надокнаду старцу Теодосију.

21. октобар 2021.**Дејан ЦРНЧЕВИЋ
КУЛЕ У ФОРТИФИКАЦИОНОМ СИСТЕМУ ОДБРАНЕ
СРЕДЊОВЕКОВНОГ УТВРЂЕНОГ ГРАДА СМЕДЕРЕВА**

Утврђени град Смедерево чини последње и, након Београда, најмонументалније остварење фортификационе архитектуре српске средњовековне државе, те међу најрепрезентативнијим југоисточне Европе. Грађен на равном и ниском приобаљу, на ушћу реке Језаве у Дунав, у функцији престоног града српске средњовековне државе у последњим деценијама њене самосталности, он представља остварење јасно дефинисане урбане структуре, конципиране у две функционално и значењски одвојене целине (утврђено владарско боравиште и утврђено градско насеље), те предграђе изван ње. Наведена урбана целина, настала на топографијом терена условљеном простору троуганог облика, завидне површине од око 11 ha, брањена је сложеним одбрамбеним системом сачињеним од спољних и унутрашњих бедема, у чијем контексту посебно место заузима и низ од чак 25 кула, монументалних димензија и градитељског поступка.

Како је поменути систем одбране обликован кроз више етапа грађења, остварених у последњим деценијама самосталности, те првим османске власти (1428–1479), намера рада је да презентује вишеструкост облика, структуре и начина грађења кула средњовековног града Смедерева. Поменути сагледавањем техничких решења у обликовању ових елемената фортификационог система ствара се нужна основа и за целовитије разумевање њихових функција и значења, од којих су нека, поред примарно војно одбрамбених, извесно симболичка, као год и естетска. Коначно, компаративном анализом остварених поступака и промена у концепцији у односу на сличне у региону и ширем византијском културном кругу, све напред наведено омогућава и њихово контекстуално сагледавање у склопу шире слике конкретног позносредњовековног историјског тренутка.

4. новембар 2021.

Игор СТОЈИЋ **ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ СТАНОВНИКА СРЕДЊОВЕКОВНЕ ГОМОЛАВЕ** **(АНТРОПОЛОШКИ ПРИСТУП)**

Реконструкција физичких активности древних популација представља један од примарних циљева биоархеолошких истраживања. У ту сврху се анализира читав низ промена на скелетном материјалу узрокованих окупационим болестима и повредама.

Антрополошки материјал скупљен са археолошких ископавања средњовековних слојева Гомолаве (данас Хртковци у Срему), обухвата налазе са истраживања започетих шездесетих закључно са осамдесетим годинама прошлог века. Некропола на Гомолави датована је у период од XII–XV века. Анализе су обухватале како визуелну, квалитативну компоненту тако и квантитативну статистички значајну компоненту, па је сходно томе искоришћен целокупан скелетни материјал од 159 индивидуа.

Истраживање настоји да коришћењем маркера стреса као индикатора нивоа физичке активности, пружи одређене закључке о радним и родним променама у свакодневним активностима једне популације. Термин маркери стреса се односи на етнезопијске промене на костима, места на скелету где се мишићи или лигаменти инсертују у периостеум и кост.

Историјски извори о Гомолави (Гомол) пружају мало података. Археолошка ископавања гомолавске некрополе одредила су њено трајање од двеста година. Антрополошком реконструкцијом свакодневних физичких активности ове популације циљ је да се боље осветле услови живота, социјалне и родне диференцијације унутар једног средњовековног насеља.

18. новембар 2021.

Нино ДЕЛИЋ **ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ ВОЈВОДСТВА СРБИЈЕ И ТАМИШКОГ БАНАТА**

Војводство Србија и Тамишки Банат формирано је као посебан политички ентитет у склопу Хабзбуршке монархије 1849. године, између осталог, и на захтев српских елита које су тражиле посебну управну јединицу за подручје са већинским српским становништвом. Власти у Бечу су биле свесне проблема верско-етничког мозаика на југу Угарске, и из политичких разлога нису допустиле креирање нове области са хомогеним националним саставом. Сазнања о демографској структури угарских жупанија пре Револуције 1848/49. године била су оскудна и посредна, пошто

током прве половине 19. века никада није спроведен свеобухватан попис целокупног становништва. Алтернативу су пружала дела тзв. приватних статистичара, која су у суштини представљала компилације и комбинације података из различитих, углавном црквених извора. За подручје новоформираног Војводства ситуација је била посебно компликована услед тешких разарања и великих губитака у људству током Револуције 1848/49. године. Увид у реално стање требало је да омогући попис из 1850/51. године, први прави и свеобухватан попис целокупног становништва у Угарској, на којем се по први и једини пут објективно испитивала и национална припадност пописаних. Етничка структура Војводства према том попису је била изузетно сложена, остављајући широк простор за разна тумачења и примену квалификација са различитим политичким последицама. Већ на следећем попису из 1857. године, као и на свим потоњим, испитивање националне припадности је у потпуности изостављено, чиме су се анализе етничких структура у јавном дискурсу друге половине 19. века вратиле у домен статистичко-политичке комбинаторике. Резултати пописа су јасно указивали на чињеницу да је Војводство етнички и верски изузетно хетерогено. У поређењу са временом пре револуционарних и ратних дешавања, број становника, а посебно православних Срба, значајно је опао. Негативне последице по демографски развој православног српског становништва дуго су се осећале. Удео у укупном становништву је опао између два пописа спроведена у Војводству, а исти тренд се наставио све до краја века. Природни прираштај је био слаб и просторно неуједначен. Анализа је показала значајан пад како апсолутног броја, тако и процентуалног удела православних Срба у јужноугарским градовима. С обзиром да се управо на том подручју налазио центар српског грађанства у Монархији, губитак већине у појединим урбаним насељима је индиректно био повезан и са губитком политичког утицаја и моћи српске заједнице као целине. Поменути тренд се наставио све до распада Монархије, паралелно са процесом националне хомогенизације према верском кључу. За разлику од средине века и пописа у 1850/51. години, српски идентитет се до Првог светског рата све више везује за припадност Православној цркви, што је, такође имало далекосежне политичке последице.

2. децембар 2021.

Милан КУТЛЕШИЋ

БРИТАНСКИ РОМАНТИЧАРИ И ПУТОПИСЦИ КАО ИНСТРУМЕНТ БРИТАНСКЕ ПОЛИТИКЕ

Романтизам је уметнички, културолошки и идеолошки правац настао у другој половини 18. века као супротност просветитељству и рационализму. Његови представници су били заљубљеници у непознато, мистично и егзотично, оно што је одударало од друштвене свакодневнице. У Великој Британији један од видова у откривању нових предела огледао се у путовањима по, до тада, мање посећеним местима у Европи, као што је територија Османског царства. Османско царство је тада заузимало просторе и земље за које су британски романтичари чули само преко дела античких писаца. У то време се паралелно повела и борба балканских хришћана за ослобођење од власти Османлија. Дела Бајрона и Шелија су популарисала борбу Грка за ослобођење и формирање грчке државе, што у почетку није био циљ британске политике.

Са јачањем националних покрета балканских хришћана, све више се повећавао и број Британаца који су били на пропутовању кроз Османско царство, али не само као туристи, већ као будуће дипломате које ће својим деловањем утицати на креирање спољне политике Велике Британије према Османском царству и новоствореним балканским државама. Митфорд и Лејард су пример двојице Британаца који су као младићи пропутовали Османско царство, да би после били горљиви браниоци очувања целовитости „болесника на Босфору”.
